

קהילות עקורות, אנשים נשכחים

העברה בכפייה של פלסטינים בגדה המערבית על ידי ישראל

- תקציר -

"קהילות עקורות, אנשים נשכחים" הוא תוצר משותף של הארגונים יש דין ורופאים לזכויות אדם. הדו"ח עוסק באירועים שהובילו לגירוש בכפייה של מאות משפחות פלסטיניות מבתייהן בגדה המערבית. בעקבות המדיניות שנקטה ישראל ובשל אלימות מתנחלים, בתוך פחות משנתיים כ-100 אלף דונם של אדמות ממזרח לכביש אלון רוקנו כמעט לחלוטין מהתושבים הפלסטינים שחיו בהן במשך עשרות שנים.

לא הייתה זו עזיבה מרצון, אלא העברה בכפייה שנגרמה משילוב של מספר גורמים: דיכוי ממסדי ארוך שנים, אלימות פיזית יום-יומית, טרור נפשי פולשני ופגיעה כלכלית אנושה. כל אלה הובילו לאובדן הביטחון האישי, לשחיקה מתמשכת של החוסן הקהילתי ולפירוק מרקם החיים המשותף של שבע קהילות רועים פלסטיניות, שנאלצו לעקור מהאדמות שהיו להן בית.

הרשויות הישראליות ראו בקהילות אלה יישובים בלתי מוכרים ובמשך שנים התעמרו בתושביהן, אבל נקודת המפנה הגיעה לאחר שמתנחלים הקימו מאחז-חוזה בסמיכות לקהילות. התעצמות האלימות שיצאה ממאחז-החוזה בשנתיים האחרונות, יצרו לקהילות הרועים הפלסטיניות סביבה שאינה מאפשרת חיים ובאופן מעשי גירשו אותן מבתייהן.

אף שבאופן רשמי מדינת ישראל מושכת את ידה ממעשי המתנחלים בטענה שמאחז-החוזה אינם חוקיים, באופן מעשי היא תומכת בהם ונהנית מפירות האלימות נגד הפלסטינים, שמסייעת להשיג את המטרות שבהן המדינה חפצה. כך, ישראל פוגעת באופן עקבי ומומשך בזכויות האדם של קהילות הרועים הפלסטיניות בגדה המערבית, בין השאר בזכות לחיים ולביטחון אישי, בזכות לבריאות, בזכות לחופש התנועה, בזכות לקניין ולפרנסה ובזכות לכבוד.

המסקנה המרכזית של "קהילות עקורות, אנשים נשכחים" היא שישראל נושאת באחריות לביצוע פשע מלחמה של העברה בכפייה של פלסטינים בגדה המערבית, שמבצעים שלוחיה של המדינה או אזרחיה, בתמיכתה. יתרה מכך, מעורבותה העמוקה של המדינה, דרכי הפעולה שלה, השיטתיות של המעשים והחזרתיות שלהם במקומות שונים, מובילים לקביעה הקשה כי באזורים מסוימים של הגדה המערבית ישראל מיישמת פרקטיקות של טיהור אתני של פלסטינים.

קהילות הרועים הפלסטיניות

קהילות רועי הצאן הפלסטיניות מקיימות מארג חברתי, כלכלי ותרבותי ייחודי ומבקשות לשמר את אורח חייהן המסורתי. פרנסתן מבוססת על גידול צאן וחיות משק, והן נשענות באופן משמעותי על נגישות לאדמות מרעה ולמקורות מים טבעיים, המהווים משאבים בסיסיים לקיומן.

באזור שבו מתמקד הפרויקט חיו שבע קהילות רועים פלסטיניות - ראס א-תין, אל-קבון, עין סאמיה, עין א-רשאש, ח'רבת ג'בעית, אל-מוערג'את וואדי א-סיק. מרבית הקהילות האלה הגיעו לגדה המערבית לאחר שישראל גירשה אותן מהנגב בשנת 1948. הן חוו גירושים נוספים מהאזורים

שבהם חיו באמתלות של סגירת שטחי אש והקמה של בסיסים צבאיים, עד שבשנות ה-80 של המאה הקודמת הן התמקמו באופן קבוע על אדמות פלסטיניות פרטיות, בהסכמת בעליהן.

בני הקהילות הצליחו במשך עשרות שנים לעמוד בפני הלחץ שהפעילו עליהם הרשויות הישראליות, אולם ההקמה של מאחזי-חוזה שינתה את חייהם ללא היכר. ישראלים שהגיעו מכיוון המאחזים החלו להתנכל באופן שיטתי לתושבי הקהילות, תחילה בשטחי המרעה ומאוחר יותר במאהלי המגורים עצמם. האלימות כללה תקיפות פיזיות, פגיעה בבעלי חיים, נזק לרכוש, איומים והטרדות. חלק מהמתנחלים היו חמושים, ולעיתים הם אף היו מלווים בחיילים.

המתנחלים השתלטו בצורה שיטתית על מרבית מקורות המים הטבעיים ואילצו את חברי הקהילות להסתמך באופן כמעט בלעדי על קנייה של מספוא ומים. בכך הם גרמו לרועים הפלסטינים נזק כלכלי משמעותי, ורבים מחברי הקהילה נאלצו למכור חלק מהצאן שלהם ולהתחיל להתפרנס מעבודה כפועלים בהתנחלויות הישראליות. כבר בשנת 2020 נאלצו כמה משפחות מקהילת אל-מוערג'את לעקור מביתה. ביולי 2022 גורשה קהילת ראס א-תין כולה מהאדמה שהייתה לה בית במשך כ-30 שנה.

המצב הלך והחמיר עם הזמן ובשנת 2020 כאשר הוקם מאחז נוסף המצב הפך לבלתי נסבל. האלימות כלפי הרועים שלנו הפכה יום-יומית ומאוד מסוכנת.

הם אמרו "האדמות שלנו. נהרוג אתכם אם תעלו עם העדרים על השטחים שלנו". המפגשים לא הסתיימו תמיד רק באיומים בעל פה והיו גם פגיעות פיזיות. אני בעצמי אימתי "נשחט אותך, נהרוג אותך". החיים הפכו לסיוט. משפחות התחילו לעזוב - האלימות הצליחה.

יונס אבו עיד, עין סאמיה

בשנת 2023 חלה קפיצת מדרגה באלימות המתנחלים והיא נעשתה יום-יומית. במהלך השנה, מתנחלים שהגיעו מכיוון מאחזי-חוזה תקפו רועי צאן, פלשו לאזורי המגורים, שרפו אוהלים וגנבו בעלי חיים ורכוש. בכל המקרים הללו הצבא והמשטרה - הרשויות האמונות על ביטחונם של התושבים הפלסטינים - לא נקפו אצבע על מנת למנוע את אלימות המתנחלים וההתנכלויות או כדי לעצור את התוקפים ולהעמידם לדין. בקיץ 2023 גורשו קהילות עין סאמיה ואל-קבון מביתהן.

פרוץ המלחמה בעזה היווה את השלב האחרון של הגירוש הכפוי. בשבועות הראשונים שלאחר ה-7 באוקטובר 2023 התרחשו ברחבי הגדה המערבית אירועי נקמה של ישראלים בפלסטינים. בתקופה זו מתנחלים חמושים הגיעו לקהילות, איימו עליהן ובחלק מהמקרים אף הציבו להן אולטימטום לעזוב. בהיעדר הגנה מינימלית מכוחות הביטחון הישראליים, הקהילות בעין א-רשאש, ח'רבת ג'בעית וואדי א-סיק עקרו מהאדמה שעליה חיו במשך עשרות שנים.

מאחזי-חוזה של מתנחלים

בעשור האחרון מתנחלים הקימו, בסיוע המדינה, למעלה מ-100 מאחזי-חוזה חדשים בכל רחבי הגדה המערבית. במאחזי-חוזה גרים מספר מצומצם של אנשים, אשר משתלטים על שטחים עצומים באמצעות בניית מבנים לא חוקיים, רעיית צאן באזורים נרחבים, ניכוס מקורות מים טבעיים ולרוב גם נקיטת אלימות נגד פלסטינים בני המקום. מרבית מאחזי-חוזה נבנו באזורים המוגדרים כשטחי C, אולם בשנת 2024 החלו מתנחלים לבנות מאחזים חדשים גם בשטחי B, שעד אז לא היו בהם התנחלויות ישראליות.

בשטח שבו מתמקד "קהילות עקורות, אנשים נשכחים" ישנם 11 מאחזי-חוזה: חוות מלאכי השלום, חוות רשאש, חוות תאנה, חוות גל יוסף, מעוז אסתר, החווה של מיכה, הבלדים, מעלה שלמה דרום, חוות רימונים, החווה של זוהר וחוות המכור. לצד אלה, באזור זה נמצאות שתי ההתנחלויות הוותיקות כוכב השחר ורימונים, וכן המאחזים המבוססים מעלה שלמה ומצפה כרמים שהוקמו בראשית שנות ה-2000.

הקמת מאחזי-החוזה ודרכי הפעולה של המתנחלים המתגוררים בהם הם שיטה סדורה שנועדה להשיג מטרה מוצהרת: השתלטות על אדמות פלסטיניות. באמצעות מעשי אלימות וטרור המתנחלים פגעו פיזית, נפשית וכלכלית בקהילות הרועים הפלסטיניות וגירשו אותן מבתיהן.

ב-7.10 הופיעו מיליציות של מתנחלים חמושים בשטחי המגורים שלנו ודרשו שנעזוב את השטח מייד, ואם לא נתפנה יבואו וישרפו את הבתים שלנו על יושביהם. נשארנו חסרי אונים ולא נותרה לנו כל ברירה אלא לעזוב.

הארון כחלה, ואדי א-סיק

מתנחלים ממאחזי-החוזה פועלים כמיליציות חמושות בחסות המדינה, ובהיעדר אכיפת חוק הם משכפלים את מודל הפעולה שלהם באזורים נרחבים. כך, תוך פחות מחמש שנים השתלטו מתנחלים מ-11 מאחזי-חוזה על כ-100 אלף דונם של אדמות.

מדיניות ישראל

ישראל אינה עומדת בחובות שקובע הדין ההומניטרי הבין-לאומי. פרויקט ההתנחלות של ישראל בגדה המערבית מנוגד לחוק הבין-לאומי, והוא למעשה המחולל והמניע של כלל האירועים המתוארים בדו"ח. נוסף לכך, התפיסה של ישראל כי שטח C שייך לה והמדיניות המוצהרת של הממשלה, המגובה גם במעשים, ששואפת לספח לכל הפחות חלקים משטחי הגדה המערבית ולהחיל בהם ריבונות ישראלית, מהוות גם הן הפרות בוטות של החוק הבין-לאומי.

העמדה הרשמית של ישראל היא שמרבית מאחזי-החוזה בגדה המערבית הם בלתי חוקיים, אולם בפועל המדינה, על שלל רשויותיה, מקיימת שיתוף פעולה הדוק עם מתנחלים ממאחזי-חוזה הפועלים נגד קהילות הרועים הפלסטיניות. יתר על כן, המדיניות האלימה, הדכאנית והלא חוקית שמובילה ישראל במשך שנים באמצעות הגופים הרשמיים שפועלים בגדה המערבית ובאמצעות מתנחלים, היא שהובילה בסופו של דבר להעברה בכפייה של קהילות רועי הצאן הפלסטיניות.

הממשלה והכנסת - מדי שנה משקיעה המדינה עשרות מיליוני שקלים מכספי הציבור של אזרחי ישראל במאחזי-חוזה. המדינה נותנת למאחזי-חוזה סיוע כספי והלוואות, מחברת אותם לתשתיות ולכבישים, מקצה להם שטחי מרעה, מעניקה להם אבטחה ורוכשת עבורן ציוד מגוון. לצד זאת, הקרן הקיימת לישראל, המועצות האזוריות של ההתנחלויות, החטיבה להתיישבות, אמנה ועמותות דוגמת רגבים, ארצנו והשומר יו"ש - שממומנות כולן באופן מלא או חלקי מהקופה הציבורית - מעבירות גם הן מענקים וסיוע למאחזי-חוזה. במקביל, לובי גדול של נבחרי ציבור פועל במטרה להעניק לגיטימציה למאחזי-החוזה הלא חוקיים ואף להכחיש את אלימות המתנחלים. נוסף על כך, הממשלה פועלת להכשיר בדיעבד את המאחזים שהוקמו באופן לא חוקי ולהסדירם כהתנחלויות חוקיות לשיטתה.

המינהל האזרחי - סמכויותיו הרחבות של המינהל האזרחי נוגעות למרבית תחומי החיים בגדה המערבית, לרבות כלל ההיבטים של התכנון והבנייה בשטח C. על אף חובותיו כחלק מהצבא הכובש, המינהל האזרחי מיישם מדיניות מפלה באופן מובנה ומכוון, אשר מייצרת מציאות שונה ונפרדת

לאוכלוסייה הישראלית ולאוכלוסייה הפלסטינית. כפועל יוצא של מדיניות זו, במשך עשרות שנים המינהל האזרחי לא דאג לקיום הצרכים המינימליים של בני קהילות הרועים הפלסטינים ואף מנע הקמה עצמאית ופיתוח של תשתיות בסיסיות, כבישים ומבני חינוך.

מדיניות ההכרזה על אדמות מדינה, אופן הקצאת הקרקעות, מתן היתרי הבנייה ופרקטיקת הריסת הבתים של המינהל האזרחי בגדה המערבית משלימים אלה את אלה, ומקדמים את סדר היום הישראלי בשטח C: פיתוח ושגשוג של מפעל ההתנחלות והסיפוח מול נישול והדרה של התושבים הפלסטינים מאדמותיהם. המדיניות הישראלית המפלה מונעת כמעט לחלוטין בנייה פלסטינית בשטח C, ובאופן מעשי דוחקת את הפלסטינים למגורים רק בשטחי A ו-B, המהווים 40% בלבד משטחי הגדה המערבית.

הצבא - על הצבא הכובש מוטלת הן החובה להימנע מפגיעה באוכלוסייה הפלסטינית וברכוש והן החובה להבטיח את שלומה ולהגן עליה מפני פגיעה של צד שלישי. ואולם, בין הצבא הישראלי בשטחים הכבושים לבין המתנחלים הישראלים קיימת רמת הזדהות גבוהה והדדית, המתבטאת במדיניות רשמית, ביוזמות מקומיות של חיילים ובשיתוף פעולה הדוק.

באירועים רבים שבהם מתנחלים תקפו את הקהילות הפלסטיניות, הם היו מלווים בחיילים שעמדו מנגד ולא פעלו למנוע ולעצור את האלימות, ובמקרים לא מעטים אף הצטרפו אליה. אין מדובר על אירועים מקריים של חיילים אחדים: התמיכה במעשי המתנחלים ממאחזי-חוזה היא מדיניות סדורה של הצבא המחלחלת מדרגי הפיקוד הגבוהים.

לאחר ה-7 באוקטובר 2023 גויסו אלפי חיילים לשמירה על התנחלויות, רבים מהם מתנחלים, והם חומשו בנשקים צבאיים. ישראלים חמושים, לבושי מדים או חלקי מדים, הגיעו לקהילות הרועים הפלסטיניות ופגעו ללא סיבה וללא סמכות בבני אדם חפים מפשע. אירועים אלו כללו בין השאר תקיפות אלימות, אימים, גניבה ופגיעה ברכוש. העמעום המכוון של ההבדלים בין מתנחלים לחיילים הוביל לפגיעה נוספת בביטחון הקהילות, ולחוסר אמון שלהן ברשויות הישראליות.

משטרת ישראל - אכיפת החוק הפלילי על אזרחים ישראלים בגדה המערבית מוטלת על משטרת ישראל. מעקב יש דין, הנמשך כבר שני עשורים, מלמד על כשל מערכתי מתמשך ומכוון של גופי אכיפת החוק בטיפול בעבריינות אידיאולוגית כלפי פלסטינים בגדה המערבית. מבין תיקי חקירה שנפתחו בגין עבירות מסוג זה מאז שנת 2005, 94% נסגרו ללא הגשת כתב אישום, ורק בכ-3% מהמקרים התיק הסתיים בהרשעה מלאה או חלקית.

מדיניות זו של המשטרה הובילה לירידה באמון של הפלסטינים ברשויות החוק הישראליות ולצניחה בכמות הגשת התלונות. לצד זאת, נפגעי עבירה פלסטינים דיווחו על זמן המתנה ממושך מאוד בתחנות המשטרה, על יחס משפיל מהשוטרים, על היעדר מתורגמן לערבית ועל כך שהתייחסו אליהם כחשודים ולא כקורבנות עבירה.

הגשתי שלוש תלונות ולא יצא מהן כלום. תיעדנו את האלימות של המתנחלים בתמונות שבהן רואים את פניהם, את מספרי המכוניות שלהם והתיק היה נסגר. עזבנו, לא ברצון. ההחלטה הייתה קשה מאוד. היינו חסרי אונים.
 מחמוד כעאבנה, ראס א-תין

המתנחלים, שמודעים לכך שהמשטרה אינה מבצעת נגדם פעילות אכיפה אפקטיבית, מקבלים רוח גבית לפעולותיהם העברייניות ומשכפלים אותן. ככל הידוע, עד סוף שנת 2024 לא הועמד לדין אף לא ישראלי אחד בעקבות אירועי האלימות אשר הובילו להעברה בכפייה של הקהילות הפלסטיניות.

בריאות הפרט והחוסן הקהילתי

למציאות האלימה שבה חיים פלסטינים בגדה המערבית יש השפעה על הרווחה הפסיכו-סוציאלית שלהם ועל בריאותם הנפשית. מתח וחרדה כרוניים עקב האיום המתמיד באלימות, פלישות צבאיות והתקפות מתנחלים מאפיינים את כל האוכלוסייה הפלסטינית החיה תחת כיבוש. אצל קהילות הרועים הפלסטיניות מצטרפים לכל אלה גם חששות מהריסות בתים, מעקירה בכפייה ומאובדן פרנסה, שמעצימים את אתגרי בריאות הנפש ומרחיבים אותם גם לרמת הקהילה. מרגע שמאחז ישראלי מוקם בסמוך למקום יישוב של קהילה, מרגע שבית נפרץ או שאחד מבני המשפחה נפצע או מאבד את פרנסתו - הפרט והקהילה מפסיקים להרגיש בטוחים.

המחקר המקיף שמוצג בדו"ח קובע כי הפעולות שביצעו ישראלים פגעו באופן חמור ומערכתי בבריאות הפרט ובחוסן של קהילות הרועים הפלסטיניות. החשיפה ארוכת השנים של האוכלוסייה הפלסטינית לאלימות שיטתית ולתצורות שונות של דיכוי, הן מצד הרשויות הישראליות והן מצד מתנחלים, פגעה באופן פיזי ונפשי בתושבים. האלימות המתמשכת הובילה לירידה בביטחון התזונתי, יצרה תנאי דיור קשים, שחקה את החוסן הנפשי וגרמה לתחושות ממושכות וחמורות של חוסר ביטחון, אי ודאות וחרדה. היעדר תחושה של בית כמקום מוגן וחוסר ביציבות ובשגרה בטוחה הגבירו את הפגיעה בבריאות האוכלוסייה, בעיקר אצל ילדים.

הגירוש הכפוי מבתיים הפקיע מהרועים הפלסטינים את השליטה על גורלם, ופגע בגישה שלהם לשירותים חיוניים ולמקורות פרנסה. העקירה שינתה את דרכי החיים המסורתיות, הובילה לקריסה של החיים הקהילתיים ויש לה השפעות סוציו-כלכליות ופסיכולוגיות ארוכות טווח שערערו באופן קולקטיבי את החוסן הקהילתי. יתר על כן, קהילות רבות הותקפו בידי ישראלים גם במקומות המגורים שאליו עקרו, וכך שוחזרו התחושות הטראומטיות של היעדר הביטחון ועורערה היכולת להשיב את השליטה על החיים - מצב שבו הרועים הפלסטינים נמצאים גם כיום.

אלימות מתנחלים הרסה את חיינו. האלימות הזו גרמה לנו לחיות בפחד מתמיד ובפחד לצאת מהבתים שלנו. לחץ וחרדה הפכו לחלק מחיי היום-יום שלנו.
 סלימאן מליחאת, אל-מוערג'את מזרח

עקירתן של קהילות הרועים הפלסטיניות, שחבריה כבר חוו פליטות וגירוש כשנעקרו מבתיים על ידי ישראל מספר פעמים בעבר, מובילה להעמקה נוספת של טראומה קולקטיבית מתמשכת של נישול, גירוש ואובדן הבית, האדמה והקהילה.

היבטים משפטיים

באזור שנחקר בפרויקט, שבע קהילות רועים פלסטיניות עקרו בכפייה מבתיים בשנים 2022-2023, בעקבות אלימות מתנחלים וחיילים ובשל מדיניות ופעולות של ממשלת ישראל.

התמיכה המשמעותית של מדינת ישראל בהקמה ובהתרחבות של מאחזי-חוזה, השתתפותם של גורמי שלטון ברבים מהאירועים, כמו גם הפסיביות של הרשויות הישראליות בהיבטים של אכיפת החוק, מחייבים מבחינה משפטית לראות באלימות ובפרקטיקות שהובילו לעקירת הקהילות הפלסטיניות אמצעי כפייה מדינתיים, או לכל הפחות מערכתיים.

מעשים אלה עולים לכדי פשע ההעברה בכפייה - הן כפשע מלחמה והן כפשע נגד האנושות - ופשע הדיפיה. יתר על כן, פשעים אלו לא התבצעו בחלל ריק, והיותם חלק מההתקפה נרחבת ושיטתית הופך כל אחת מהתקיפות לחמורה אף יותר מאשר אילו הייתה נמדדת בפני עצמה. כאשר למעשים

מצטרף גם הקשר שמעיד על כוונה, מתחזק החשד שהכוח המניע מאחורי ביצוע הפשעים הוא רצון "לנקות" את המרחב מנוכחות של פלסטינים. במילים אחרות, מדיניות של טיהור אתני.

התפיסה המשפטית הנוכחית - שעדיין מתפתחת - של המושג "טיהור אתני" היא של תופעה פלילית שיכולה לאגד תחתיה אוסף של אירועים נגד קבוצה מובחנת, אשר כל אחד מהם הוא פשע בין-לאומי בפני עצמו, הכולל בין השאר העברה בכפייה. ההמשגה המשפטית של התופעה מבססת את החומרה היתרה שלה כפעולה עבריינית שיטתית ממניעים מפלים, שנועדה להעלים את נוכחותה של קבוצה ספציפית מאזור מסוים.

לטיהור האתני בגדה המערבית, ובאופן ספציפי באזור שבו עוסק פרויקט זה, יש שלוש זרועות מרכזיות: אמצעי כפייה המתבטאים בפעולות אלימות של מתנחלים ושל כוחות הביטחון; אמצעי כפייה מדינתיים מערכתיים המתבטאים בשלילת תנאים וזכויות הנדרשים לחיים תקינים; והיעדר הגנה מדינית. אמצעי כפייה אלו יצרו לקהילות הרועים הפלסטיניות סביבה שאינה תומכת חיים, והובילו באופן בלתי נמנע לעקירתן הכפויה מבתיהן.

המסקנה הקשה העולה מכל אלו היא שמדינת ישראל נושאת באחריות לפשעי העברה בכפייה ורדיפה שהיא מבצעת בעצמה או באמצעות שלוחיה, או שאזרחיה מבצעים בתמיכתה. נוסף על כך, ישראל נושאת באחריות לעיצוב, להובלה וליישום של מדיניות טיהור אתני, לכל הפחות מוגבל, בשטחי הגדה המערבית.

"קהילות עקורות, אנשים נשכחים" הינו מקרה בוחן שעוסק בשטח מצומצם בלבד. אולם אותה מדיניות של ישראל ואותן שיטות של מתנחלים מיושמות גם באזורים נוספים של הגדה המערבית. לפיכך עולה החשש כי דפוסי פעולה אלו, שהובילו להעברה בכפייה של הקהילות הפלסטיניות, יתפתחו לאסטרטגיה שלטונית ארוכת טווח של טיהור אתני של פלסטינים לכל הפחות מכל שטח C, המהווה 60% מהגדה המערבית.

ביולי 2024 קבע בית הדין הבין-לאומי לצדק כי פרקטיקות שונות שבהן נוהגת ישראל מובילות לעקירה של הפלסטינים המתגוררים באזור C. קביעה חשובה זו צריכה לשמש מתווה לפעולה של הקהילה הבין-לאומית אל מול מדינת ישראל.

יש דין ורופאים לזכויות אדם קוראים לקהילה הבין-לאומית לפעול באופן אקטיבי ואפקטיבי מול מדינת ישראל, ולדרוש ממנה למלא את אחריותה החוקית להגן על האוכלוסייה הכבושה, בדגש על קהילות הרועים. על ישראל להבטיח את זכויות היסוד של התושבים הפלסטינים, למנוע את המשך ההעברה בכפייה, להסיר את המאחזים האלימים ולאפשר לקהילות הרועים הפלסטיניות תנאים בטוחים לחזור לבתיהן.

- מסמך זה הוא תקציר של "קהילות עקורות, אנשים נשכחים". כלל ההפניות והסימוכין מפורטים בהרחבה בדו"ח המלא.
- הצהרה לפי חוק: רוב המימון של יש דין מגיע מישויות מדיניות זרות.

This publication was co-funded by the European Union. Its contents are the sole responsibility of Yesh Din and Physicians for Human Rights Israel and do not necessarily reflect the views of the European Union.